

NATÜRALİZME KADAR İSPANYOL ROMANINDA GERÇEKÇİLİK

Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ÖNALP

İspanya'da romanda gerçekçilik ilk defa XVI. yüzyılın ortalarında, yazarı belirsiz olarak yayımlanan *El Lazarillo de Tormes* adlı eserde görülmüştü. Modern gerçekçi romanın öncüsü olarak kabul edilen bu eserle edebiyat dünyasında sonradan *Pikaresk roman* adı verilen yeni bir anlatım türü doğmuş oldu. Çağın toplumunu olduğu gibi yansıtan, yani dilenciler, serseriler, dolandırıcılar, kimsesiz çocuklar ve aç gözlü din adamlarıyla dolu bir dünyanın gerçek yüzünü gösteren bu edebî türün örnekleri XVII. yüzyılın sonlarına kadar devam etti.¹

Son pikaresk romanlarla birlikte kaybolan gerçekçi eğilim XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar bir daha görülmedi. İspanya'da XIX. yüzyılın ortalarına doğru, Fransız edebiyatının etkisiyle romantik eğilim giderek zayıfladı. Romantik akımın gücünü kaybetmesiyle birlikte romancıların ilgisi, içinde yaşanılan çağ ve çevre üzerinde yoğunlaşmaya başladı. Bu yüzyılda uluslararası ün kazanmış romancılardan Fernan Caballero, Alarcon, Pereda, Galdos, Pardo Bazan ve Blasco Ibanez romanlarında zamanın gerçek görüntüsünü vermek için çaba sarf ettiler. Bu romancılardan her birinin üslûbu ve fikirleri diğerlerine göre farklı olmakla birlikte, hepsinin de iç dünyadan uzaklaşarak içinde yaşadıkları çağın ve toplumun gerçek görüntüsünü yansıtmış olmaları, onları aynı noktada birleştirmekteydi.

Romancıların ilham aldıkları başlıca tarihî, siyasî ve sosyal olaylar göz önüne alınacak olursa XIX. yüzyılın ikinci yarısını, II. İsaabel dönemi (1843-1868) ve Restorasyon dönemi (1875-1898) olmak üzere ikiye ayırmak gerekir.

Siyasî istikrarsızlıklarla geçen II. İsaabel'in dönemi gelir dağılımındaki eşitsizlik nedeniyle sınıflar arasındaki çatışmaların yoğun olduğu, çalkantılı bir zaman dilimidir. Bu dönemde yatırım ve sermaye

¹ Ertuğrul Önalp, *İspanyol Edebiyatı Tarihi*, Onur Yazın-Dil Merkezi, Ankara, 1988, s. 80-89.

eksikliği, yolsuzluklar gibi nedenlerle İspanya diğer Avrupa ülkelerine oranla oldukça geri kalmış bir durumdadır. Sanayinin çok sınırlı alanlarda toplanmış olmasından dolayı geniş halk kesimi açlık ve sefalet içinde yaşamaktadır.

Giderek artan ekonomik sorunlara Restorasyon döneminde de bir çözüm bulmak mümkün olmayacaktır. Bu dönemde sanayinin giderek büyümesiyle burjuva sınıfı daha da zenginleşmiş, sosyal sınıflar arasındaki uçurum iyice açılmıştır. Nitekim, bir İngiliz gözlemci o dönemin Madrid'i için bize şunları yazmaktadır: "Burada birbirinden kesin bir çizgiyle ayrılmış iki sosyal sınıf göze çarpmaktadır: başörtülü ve şallı halk. Bunlar tamamen ayrı dünyaların insanları. Her kesimin kendine göre beklentileri, düşünceleri, kaygıları, gıdaları var; hatta inandıkları Bakireler ve İsa bile farklı."²

XIX. yüzyılda İspanya'da romanda gerçekçiliğe doğru ilk adımı atan yazar, asıl adı Cecilia Boehl von Faber olan Fernan Caballero (1796-1877) oldu. Bu kadın yazar töre romancılığında (Costumbrismo) büyük başarı elde etti. En önemli eseri *La Gaviota'd* (Martı, 1856) Stein isimli bir Alman doktorun, bir balıkçının kızı "La Gaviota" ile yaptığı başarısız evliliği ele almıştır. Bir boğa güreşçisine aşık olan kadının, profesyonel bir şarkıcı olmak amacıyla kocasını terk eder. Doktor Stein Amerika'ya gider ve La Gaviota da sesini kaybetmiş olarak memleketine döner ve bir berberle evlenir.

Fernan Caballero bu eserinde Endülüs'ün kırsal kesiminde yaşayan insanların yaşantılarından kesitler sunarak İspanyol millî özellikleri ve öz değerlerini bünyesinde bulunduran kırsal kesim halkının örf ve adetlerini, dilini, inançlarını kısacası yerel rengi büyük bir başarıyla yansıtmıştır. Fernan Caballero bir romancının hayal gücünü elinden geldiği kadar frenlemesi gerektiğini savunurken şunları söyler: "Roman yazmaya kalkışmıyorum, aksine gelenekler, olaylar, düşünceler ve tasvirlerden oluşan bir tablo sunuyorum. Romanlarımda olağan dışı ve hayalî unsurlardan oluşan renkli ve parlak taraflardan uzak duruyorum. İnsanın arzularını kabartan, insanı yüceltmeye yönelik yalancı eğilimler üzerine gölge düşürüyorum."³

Fernan Caballero her ne kadar romanlarında, yaşanmış olayları ve gördüklerini anlatmaktaysa da tam anlamda tarafsız kalmayı başara-

2 Tristan de la Rosa, *Espana Cnntemporanea-Siglo XIX*, Ediciones Destin, Barcelona, 1972, s. 554.

3 D.L. Shaw, *Historia de la literatura espanola-El siglo XIX*, Ariel, Barcelona, 1983, s. 90.

mamıştır. Onun eserlerinde Katolik akidesinin etkisiyle ahlâkî kaygının hakim olduğu hissedilmektedir. Öte yandan bazı romanlarına kendi duygu ve düşüncelerini katmak suretiyle de tarafsızlık ilkesine sadık kalmamış olduğunu görmekteyiz. Nitekim, okuyucuya boğa güreşini anlatırken bu eğlenceyi "zalimce" veya "insanlık dışı" olarak nitelendirmektedir.⁴

Fernan Caballero'nun romanları II. İsaabel döneminde töresel gerçekçiliğin gelişiminde önemli rol oynamışlarsa da, hiçbir zaman estetik bakımından yüksek bir değer taşımazlar. Başlıca kusurları daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, şahsî düşüncesini yazılarında belirtmesinden, ahlak dersi vermesinden, konuyla ilgisi olmayan saptırmalardan ve psikolojik tahlil eksikliğinden doğmaktadır. Bununla birlikte, üslûbunun sadeliği ve tabîliği, kadın olmanın verdiği ince duygusallığı ve iyimser bakış açısı hoş ve sevimli bir tesir yaratmaktadır okuyucu üzerinde.

Bir diğer tanınmış romancı Pedro Antonio de Alarcon (1833-1891) Restorasyon döneminde yaşamış olmasına rağmen, romanlarının teknik ve ruh yapısı bakımından, romantik yönlere sahip Fernan Caballero ile gerçekçi akımın en tanınmış temsilcilerinden Pereda ve Galdos arasındaki geçiş döneminde bir yer işgal eder. Dev eseri *El sombrero de tres picos* (Üç Köşeli Şapka, 1874) Endülüs köylülerinin yaşantılarını sergileyen önemli bir sosyolojik belge niteliğindedir. Olaylar, bağımsızlık savaşı sırasında geçmektedir. Alarcon bu romanı yazarken bir halk hikâyesinden esinlenmiştir. Yaşlı bir icra memuru bir değirmencinin güzel karısına kur yapmaktadır; ama değirmencinin karısı "Frasquita" namuslu bir kadın olduğu için icra memuruna yüz vermez. Bununla birlikte Frasquita'nın kocası Lucas Amca, icra memurunun emeline ulaştığını sanarak ondan intikam almayı planlar. Bunun için o da aynı şekilde icra memurunun güzel karısını elde etmek ister ve icra memurunun kılığına girerek geceleyin onun evine gider. Ama o da isteğine kavuşamaz ve sonunda her şey açığa çıkar, yaşlı icra memuru gülünç bir duruma düşer.

Alarcon'un üslûbu canlı, anlatımı son derece güzel ve sürükleyicidir. Eserlerini içinden geldiği gibi yazmıştır. Bununla birlikte, psikolojik tahlillerde zayıf kalmakta ve tasvirler ise bir iki cümleyle belirtilecek kadar az yer kaplamaktadır. Ayrıca Alarcon gözleme gereği

4 Jose Garcia Lopez, *Historia de la literaturu espanola*, Editorial Vicens-vives, Barcelona, 1978, s. 549.

kadar önem vermemiştir, yaratıcılığının yani hayal gücünün eksik olduğu eserlerini genellikle tarihî olaylara veya geleneğe dayandırmıştır.

Bu dönemin tanınmış diğer bir romancısı Juan Valera y Alcalá Galiano (1824-1905) "Sanat sanat içindir" prensibini benimseyerek yazdığı eserleriyle gerçekçi çizgiden ayrılır. Valera gerçeğin olduğu gibi verilmesinden yana değildir, ama aşırı duygusallık ve hayal gücünden de nefret eden bir yazardır, hayal gücünü gerektiğinden fazla serbest bırakmadığı gibi, gerçeğin fotoğraf makinesi doğrultusunda verilmesini kabul etmez. Bu nedenle romanlarını genellikle kendi tecrübelerine veya başkalarının hatıralarına dayandırmıştır. Valera sanatla ilgili olarak görüşünü şu şekilde açıklıyor: "Sanat doğada sadece çirkin ve iğrenç olanı değil, aynı zamanda güzel, temiz ve sağlıklı şeyleri de yansıtmalıdır; sadece mevcut olanı değil, aksine olabileceği de içermelidir; yalnızca maddî dünyaya değil, bunun yanında insan aklına, fikirlerine, düşüncelerine, ihtiraslarına, inançlarına ve hülyalarına da yer vermelidir."⁵

Roman yazmaya oldukça ileri bir yaşta başlayan Valera elli yaşındayken yazdığı *Pepita Jimenez* (1874) adlı romanıyla büyük başarı elde etmiştir. Romanın teması, ilahiyat öğrencisi Luis de Vargas'ın dinî görevi ile bir kadına karşı duyduğu aşkı arasında bocalamasıdır. Luis de Vargas yirmi iki yaşında bir toprak sahibidir ve din adamı olmak üzere eğitim görmektedir. Eğitimini tamamlar tamamlamaz deniz aşırı ülkelere misyoner olarak gidecektir. Tatilini babası Pedro'nun yanında geçirdiği sırada babasının Pepita adında, yirmi yaşında, son derece güzel bir dulla evlenmek istediğini öğrenir. Luis ile Pepita birbirlerini gördüklerinde delicesine aşık olurlar. Luis kendi duygularına karşı uzun süre direnirse de, sonunda Pepita ile evlenerek din adamı olmaktan vazgeçer.

Valera bu romanda yöresel rengi vermede oldukça başarılı olmuştur. Aynı başarıyı şahısların psikolojilerine inebilmede de göstermiştir. Roman, tabii içgüdülerine karşı koyamayan bir kimsenin hayatını canlandırmakta olduğu için gerçekçi eserler arasında yer almakta, hatta bu yönüyle bir bakıma natüralist özellik taşımaktadır.

Gözleme verdiği önemle gerçekçi tasvirlerde büyük başarı kazanan Jose Maria de Pereda (1833-1906) gerçekçi akımın ustalarındandır. Pereda özellikle taşra yaşantısını vermekle ün yapmıştır. *Sotileza*

⁵ Emilia de Zuleta, *Historia de la crítica española contemporanea*, Editorial Gredos, Madrid, 1974, s. 62.

(Mesina, 1885) adlı eserinde Santanderli balıkçıların yaşantısını ustalıkla yansıtmıştır. Roman üç gencin öksüz bir kız olan Sotileza'ya duydukları aşkı ele almaktadır. Genç kız bu üç delikanlı arasından bir balıkçının oğlu olan çekingen Cleto'ya ilgi duymaktadır. Pereda, romanında fırtınalı deniz tasvirinde büyük bir ustalık göstermiştir. Özellikle balıkçıların fırtınalı bir havada denizde verdikleri mücadele oldukça sürükleyici olup okuyucunun gerilimini yükseltmektedir.

Pereda 1895 yılında yazdığı *Penas arriba* (Kayalıkların Yukarısında) adlı romanıyla taşra töre romancılığında zirveye ulaşmıştır. Pereda bu romanında mekân olarak deniz yerine Santander dağlarını seçmiştir. Tema kırsal kesimin karşı konulmaz cazibesidir. Yaşlı bir asilzade olan don Celso, Santander'in bir köyünde yaşamaktadır. Madrit'te gayesiz bir yaşam süren yeğeni Marcelo'yu yanına çağırır. Madrit'in hareketli yaşantısına alışmış olan delikanlıyı köydeki yaşantı sıkıktır. Bununla birlikte dağların muhteşem görüntüsü, temiz kır havası ve köylülerin samimî davranışları, gelenekleri kendisini yavaş yavaş cezbeder. Sonunda don Celso'nun ölümü üzerine duygusal bir yaklaşımla Marcelo köye yerleşmeye karar verir.

Pereda gerçeğin olduğu gibi verilmesinden yana olan bir yazardır. Bir romanına karşı yapılan eleştiriye şöyle karşılık vermektedir; "Gerçeğin sadık kölesi olarak dağlık bölgelerin törelerini doğadan olduğu gibi kopya ettim, tabii ki hiçbir şey mükemmel olmadığı için aslındaki kusurlar da kopyasına olduğu gibi çıktı."⁶

Pereda'nın üslubunun belirgin özelliklerinden biri de konuşmalarda bölgesel halk dilini kullanmasıdır. Gerçekten de olayların geçtiği yörelerin konuşmaları, tabirleri ve kelimeler onun romanlarında sıkça görülmektedir. Bu özellik onu bir ölçüde natüralist yazarlara yaklaştırmaktadır. 1880 yılında yazdığı *De tal palo tal astilla* adlı romanında tabii içgüdülerine karşı koyamayıp bunalıma düşen ve çareyi intihar etmekte bulan bir rahibenin acıklı hikâyesini anlatmaktadır. Eserdeki içgüdüsel eğilim, kötümserlik ve trajik son, yazara İspanya'da natüralizmin öncüsü gözüyle bakılmasına neden olacaktır. Bununla birlikte, Pereda bu yakıştırmayı hiçbir zaman kabul etmemiştir.

Benito Perez Galdos (1843-1920) ile romanda gerçeklik zirveye ulaştı. Yüzden fazla eser bırakmış olan Galdos bunların yarısını oluşturan *Los episodios nacionales*'te kırkaltı roman halinde, Bağımsızlık savaşın-

6 Shaw, s. 190.

dan 1875 Restorasyon başlangıcına kadarki zamanın önemli olaylarını anlatmaktadır. Galdos bu eserleri yazmadan önce sürekli seyahatler etmiş, bilgiler toplamış ve elde ettiği bilgileri başka verilerle karşılaştırmıştır. Emin olmadığı durumlarda ise bunu dipnotlarla belirtmiştir.

Galdos ilk romanlarında genellikle Katolik dininin bağnazlığını, din adamlarının sosyal hayattaki aşırılığa varan nüfuzlarını eleştirmiştir. *Dona Perfecta* (1876) adlı romanı aşırı bağnaz Katolik akideye karşı mücadele eden genç bir mühendisin trajik hikâyesidir. Romanın kahramanı mühendis Pepe Rey babasının tavsiyesine uyarak kuzeni Rosario ile evlenmek için Orbajosa kasabasına gider. Rosario'nun annesi Dona Perfecta, aşırı dindar, varlıklı bir kadındır, günah çıkarttığı din adamı Inocencio'nun etkisinde kalmaktadır. Bu din adamı Rosario'yu yeğeni Maria Remedios'un oğlu Jacintillo ile evlendirmek istediğinden liberal düşünceli Pepe'nin dinsiz ve ahlâksız olduğunu Perfecta'ya telkin etmeye çalışır. Aslında Pepe müsamahalı, samimî ve hassas bir gençtir ve üstelik kuzeni Rosario da onu sevmektedir. Dona Perfecta ve Inocencio, Pepe Rey'e karşı düşmanca bir tutum takınırlar; kiliseye adım atması yasak edilir, eve hapsedilen Rosario ile görüşmesine izin verilmez. Fakat Pepe annesinin izni olmasa da Rosario ile mutlaka evleneceğini bildirir ve gece onunla evinin bahçesinde buluşmak için bir fırsat yaratır. Maria Remedios bu planı Perfecta'ya duyurur, durumu öğrenen Perfecta Pepe'yi öldürmesi için Caballuca adındaki haydutla anlaşır. Haydut, Pepe'yi tuzağa düşürerek öldürür. İntihar süsü verilerek öldürülen delikanlının cesedini bulduklarında intihar etmiş olduğunu ileri sürerek Hıristiyan dininin kurallarına göre defnedilmesine karşı çıkarlar. Pepe'nin ölümünü öğrenen Rosario aklını kaçıır ve bir tımarhaneye gönderilir. Eserin sonunda Perfecta da çıldırır, Inocencio ise yaptığı kötülüklerden pişmanlık duyarak dinî amaçla Roma'yı ziyaret etmek üzere kasabadan ayrılır.

Galdos, *Marianela* (1878) adlı romanında ise kılavuzluk kör bir delikanlıya aşık olan bir genç kızın hazin hikâyesini anlatmaktadır. Marianela (Nela), Pablo adında doğuştan kör ve zengin bir delikanlının bakıcısıdır. Genç kız delikanlıyı hem gezdirmekte, hem de göremediği cisimlerin şekillerini ve renklerini ona anlatmaktadır. Pablo kızın çirkin olduğunu bilmemektedir, ona karşı duyduğu aşkı kimseden gizlemektedir. Kendisini hayal kırıklığına uğratmak istemeyen tanıdıkları Marianela'nm çok çirkin olduğunu ondan gizlerler. Günün birinde kasabaya bir doktorun gelmesiyle Pablo'nun yeniden görebilme umudu doğar. Pablo'yu muayene eden doktor Golfin, gözlerinin görebileceğini

söyler. Yapılan ameliyat sonunda delikanlı görmeye başlar. Marianela çirkinliği sebebiyle delikanlının kendisinden uzaklaşacağı endişesine kapılarak gözleri açılmadan önce evden kaçar. Onun yokluğunda Pablo, kuzeni Florentina'ya aşık olur. Florentina bir gün Nela'yı açlığa ve soğuğa maruz kalmış olduğu için ağır hasta durumda bulur ve eve getirir. Ama Nela bir süre sonra çektiği acılara dayanamayarak ölür.

Galdos 1881 yılından sonra yazmış olduğu *Novelas espanolas contemporaneas* grubuna dahil olan orta dönem romanlarında ideolojik tez savunmasından vazgeçerek yaşadığı dönemin gerçek görüntüsünü aksettirmeye çalışmıştır. Bu romanlardan *La desheredada* (1881), *El amigo Manso* (1882), *El doctor Centeno* (1883), *La de Bringas* (1884), *Tormento* (1884), *Lo prohibido* (1885), *Fortunata y Jacinta* (1887), *Miau* (1888) ve *Incognita* (1889) taşıdıkları natüralist unsurlar yönünden natüalizme zemin hazırlamışlardır.

Galdos olgunluğa ulaştığı bir dönemde yazdığı bu romanlarda genellikle zamanın Madrit'inde toplumun alt kesimine mensup insanların yaşantısını sergilemiştir. Gerçekçi bir yazar olarak Galdos en büyük başarıyı tip yaratmada göstermiştir, gerçek hayattan aldığı şahısları eserlerinde ölümsüzleştirmiştir. Öte yandan ilk defa *La desheredada*'da yaşamın iğrenç taraflarını ve anormal ruh yapılarını derinlemesine incelemiş ve bu tutumuyla bir ölçüde İspanyol natüralizminin kapısını aralamıştır.